

STAMBOOM DOSSIER

HERTOG REINALD III VAN GELRE (1333 – 1371)

Ook wel genoemd bijgenaamd De Dikke.

Ook geschreven als Reinoud III of als Reinaert III van Gelderland.

Gehuwd-1 met Maria van Brabant.

Update 1.5 170930 by Ir. Rene A.M. Martens RI Msc.

Geboren 13 mei 1333 te ?
Vader Hertog Reinald II van Gelre
Moeder Eleonora van Engeland
Huwelijk Tervuren 1 juli 1347 huwelijk met Maria van Brabant
Overleden 4 december 1371
Begraven Klooster Graefenthal Asperden Duitsland.

Inhoud

1. Reinald III van Gelre III – deel 1
2. Tijdsbeeld
3. Einde periode Eduard van Gelre
4. Slag bij Baesweiler
5. Hertog Reinald van Gelre III – deel 2
6. Bastaardzoon Johan (Jan) van Hattem
7. De strijd tussen Bronckhorst en Heeckeren
8. Einde huis van Gelre - een Hertogdom

1. Reinald III van Gelre

Reinald III (13 mei 1333 - 4 december 1371, begraven in klooster Graefenthal) was hertog van Gelre en graaf van Zutphen. Hij is een zoon van Reinald II van Gelre en Eleonora van Engeland. Op 1 juli 1347 huwde hij in Tervuren met Maria van Brabant (Vrouwe van Turnhout 1325-1399), een dochter van hertog Jan III van Brabant en Maria van Évreux.

Eerste zegel van Reinald III, in gebruik van 20 september 1344 tot 6 juli 1349.

Reinald III wordt op 12 maart 1344 voor het eerst genoemd in de oorkonde waarin hij samen met Johan van Valkenburg het recht van het heffen van accijns verleend aan de stad Emmerich. Hij heeft dan nog geen eigen zegel.

Vanaf 20 september 1344 vaardigt hij zelf oorkonden uit samen met zijn moeder Eleonora, en gebruikt een eigen zegel. Van de inhuldigingstour in het najaar van 1344 is een reeks gezegelde oorkonden bewaard gebleven.

Zijn eerste zegel bevat in een driepas een wapenschild met de voorstelling van een gekroonde leeuw met dubbele staart. Op 24 augustus 1347 zegelt hij met hetzelfde wapenschild in een vijfpas waarvan elk der lobben versierd zijn met een drieblad vergezeld van vijf rozetten.

Van 13 december 1347 tot 10 oktober 1359 zou hij zegelen met dezelfde gekroonde leeuw in een versierde driepas overtopt door de letter 'R'. Vanaf 1360 bevat zijn zegel een zittende leeuw, de kop verborgen onder een helm, waarboven een scherm van pauwenveren met leeuwjtje, in een driepas. In 1371 bevat zijn zegel een dubbele zespas, versierd met bloemetjes, en een wapenschild met een gekroonde leeuw met dubbele staart.

Op 12 augustus 1367 tijdens zijn gevangenschap ontsloeg hij Alard van Buren van de leenplicht waarbij hij verklaarde geen zegel te bezitten. Reinalds zegels werden vervaardigd door Rûlekin, ook als Rulkin geschreven, aurifaber (goudsmit) te Arnhem.

Na de dood van hun vader ontstond tussen Reinoud III (als oudste zoon de wettelijke troonopvolger) en zijn jongere broer Eduard een elf jaar durende opvolgingsstrijd. Reinoud werd gesteund door de factie van de Heekerens, Eduard door hun tegenstanders de Bronckhorsten.

In mei 1361 werd Reinoud III tijdens een slag bij Tiel gevangengenomen door zijn broer Eduard en opgesloten in kasteel De Nijenbeek (ten noordoosten van Voorst, Gelderland). Tijdens zijn

verblijf in gevangenschap zou Reinoud zo corpulent geworden zijn dat hij zijn cel niet meer uitkon en de deur open kon blijven.

Eleonora van Engeland

- ❖ Voogdes van Reinald III van 1343 tot 1347.

Reinald III

- ❖ Graaf van Zutphen (1318/1326-1339),
- ❖ Hertog van Gelre 1343-1353, van 1360 tot 1361, en 1371
- ❖ Graaf van Zutphen van 1339-1343.

Eduard van Gelre

- ❖ Hertog van Gelre van 1361 tot 1371.

Maria van Gelre

- ❖ Hertogin van Gelre en Gulik

Willem I van Gulik

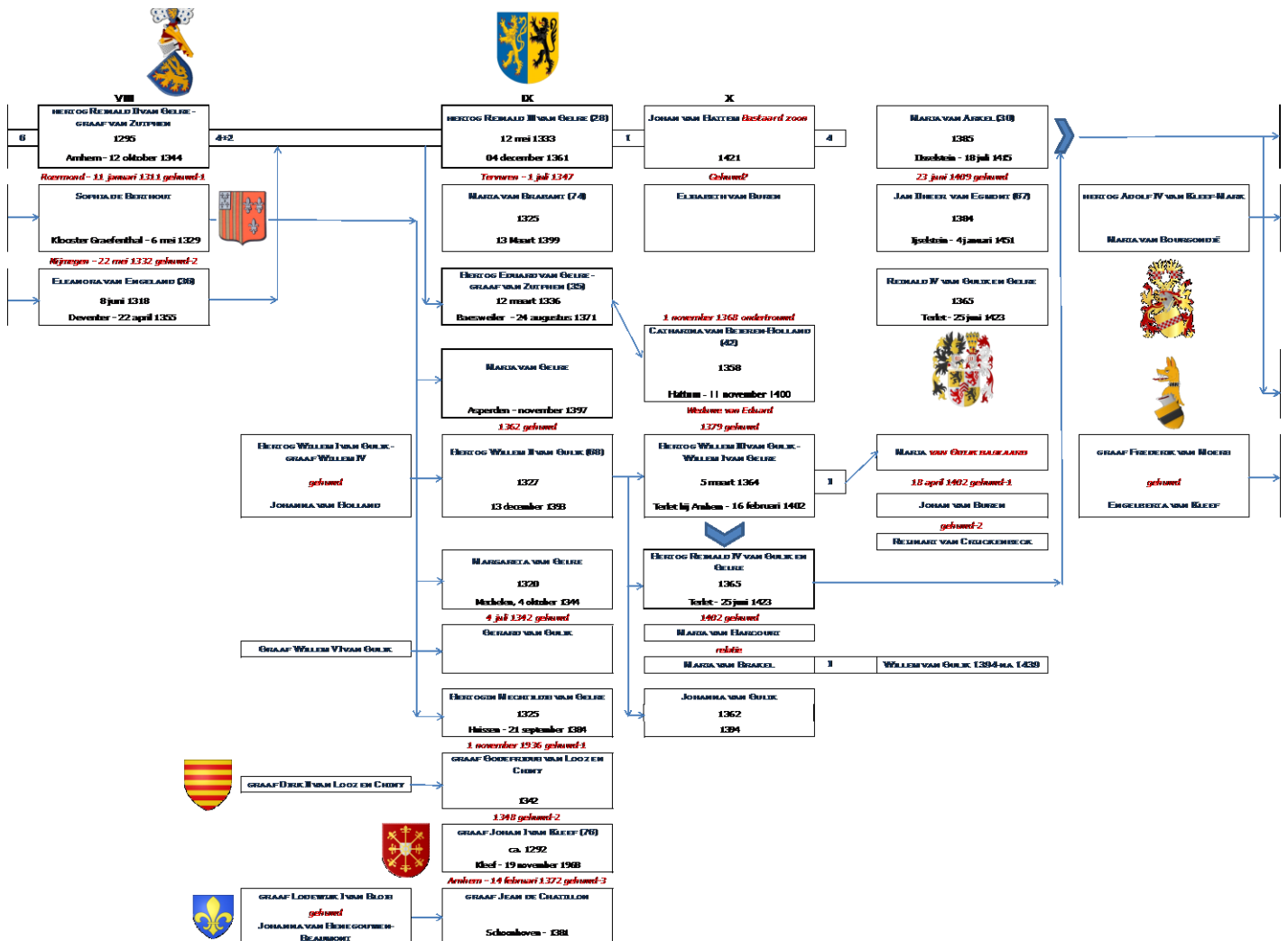
- ❖ Mederegent van Gulik
- ❖ Hertog van Gulik van 1361 tot 1393.

Willem III van Gulik

- ❖ Hertog van Gulik van 1383 tot 1402
- ❖ Hertog van Gelre van 1371 tot 1402.

Jan III van Egmont

- ❖ graaf van Egmond, heer van Baer van 1483 tot 1516.

2. Tijdsbeeld

1333

Geboren

1344

Koopt de hoge heerlijksrechten van Straelen.

1347

- 12 mei 1347 wordt Reinald III op veertienjarige leeftijd meerderjarig verklaard;
- 1 Juli 1347, huwelijk met Maria van Brabant.

28 maart 1356

Hertog Reinoud (ook Reinald, Reynold of Reijnout genoemd; de laatste naam is gegeven aan het Nijkerker stoomgemaal) III van Gelre verleent aan de erfgenamen van Putten en Nijkerk, die bekend zijn onder de naam 'Eckemehen' (= Arkemheen) het recht om hun land met een dijk tegen het zeewater te beschermen en deze op gemene kosten te onderhouden. (In de dijkbrief van 1356 worden de regels voor het dijk- en waterbeheer bekendgemaakt. Ook wordt er veel aandacht besteed aan de vorming van een bestuur, dat rond 1400 bestaat uit een dijkgraaf en drie heemraden. Reeds voordien waren er al dijken en dijkjes gelegd, zodat deze dijk nog ditzelfde jaar gereed komt.

Voor de aanleg van de dijk wordt een groot stuk land onteigend, waarop de dijk moet rusten en waaruit de aarde die gebruikt wordt om de dijk aan te leggen, wordt gehaald. De eerste dijken worden gebouwd van klei, afgedekt met graszoden. Op de kruin ligt de weg van Spakenburg naar Harderwijk. Van de zeewaarts gelegen ontginningen is in de loop der eeuwen, als gevolg van bodemdaling door ontwatering voor de landbouw, tijdens stormvloeden veel verloren gegaan. Sinds de dijkaanleg is de kustlijn enigszins gefixeerd. Na aanleg van de zeedijk kwam het vochtige poldergebied voor permanente bewoning in aanmerking. Veeteelt en hooibouw vormen hier belangrijke bronnen van inkomsten.

Bron W.J. Hagoort, *De Gelderse zeepolder Arkemheen, Namen van bouw-, hooi- en weilanden, boerderijen, beken en wegen. Gemeenten Nijkerk en Putten (806-2002), Zutphen 2006 /Hielco de Boer Oldealder Putten 2014.*

1361-1371

Gevangen gezet door zijn broer Eduard.

1371

- 22 augustus 1371, broer Eduard sneuvelt bij de slag van Beasweiler;
- Reinald III terug in functie als Hertog van Gelre;
- 4 december 1371, Reinald begraven in klooster Graefenthal.

3. Einde periode Eduard van Gelre

In 22 augustus 1371 sneuvelde Eduard in de Slag bij Baesweiler en wordt Reinoud bevrijd (volgens de legende moesten de muren worden uitgehakt) en opnieuw uitgeroepen tot hertog van Gelre. Zijn tweede regeerperiode mocht echter niet lang duren. Reinoud III stierf zonder officiële, wettelijke erfgenaam na te laten 4 december 1371. Wel had hij een natuurlijk kind, een bastaardzoon, thans bekend als Jan van Hattem.

4. Slag bij Baesweiler

De Slag bij Baesweiler, gelegen nabij Aken, was een slag tussen de hertogen van Gelre en Gulik enerzijds en het hertogdom Brabant, gesteund door Namen anderzijds. Brabant verloor deze slag.

In 1371, ten tijde van de Honderdjarige Oorlog, zwerven er in het gebied tussen Rijn en Maas grote groepen huurlingen rond die het land onveilig maken. Nadat

Fransen huurlingen Brabantse kooplieden op Guliks grondgebied beroofd hebben, weigert Willem, hertog van Gulik, aan Wenceslaus, hertog van Brabant, een schadevergoeding te betalen. Sterker nog, hij beschermt de huurlingen en neemt zelfs enkelen van hen in dienst. Hierop besluit Wenceslaus zijn gram te halen. Gesteund door Willem I, de graaf van Namen, trekt hij ten strijde tegen Gulik. De hertog van Gulik roept daarop de steun in van zijn zwager Eduard I, de hertog van Gelre.

Wenceslaus van Brabant (1337-1383)

Graaf en Erfhertog van Luxemburg.

Wenceslaus I (Praag, 25 februari 1337 – Luxemburg, 8 december 1383) was eerst graaf van Luxemburg en daarna hertog van Luxemburg, Brabant en Limburg.

Hij was een jongere zoon van Jan de Blinde, koning van Bohemen, en werd in 1353 door zijn halfbroer, keizer Karel IV aangesteld tot graaf van Luxemburg. Aangezien zowel zijn voorganger als opvolger keizer van het Heilige Roomse Rijk waren, was hij een soort buitenbeentje. Desalniettemin was hij de eerste hertog die Luxemburg ooit gekend heeft, omdat zijn halfbroer keizer Karel IV

het Graafschap Luxemburg, waarvan hij tot 1353 nota bene zelf graaf was geweest, in 1355 tot hertogdom verhief. Daarnaast wist Wenceslaus Luxemburg tot zijn grootste omvang uit te breiden door de aankoop van het Graafschap Chiny in 1364.

Ter gelegenheid van zijn huwelijk in maart 1354 met Johanna van Brabant, de oudste dochter en erfgenaam van Jan III, hertog van Brabant en Limburg, werd hij het volgende jaar, op 5 december 1355, ook in Brabant en Limburg als hertog gehuldigd, maar moest daartoe aan de Brabanders via de Blijde Inkomst (3 januari 1356) de respectering van hun privileges garanderen.

Het feit dat hij na de Brabantse Successieoorlog door de "Vrede van Aat" van 1357 Antwerpen en Mechelen afstond aan zijn zwager, de Vlaamse graaf Lodewijk van Male, deed de argwaan tegenover de impopulaire Wenceslaus nog toenemen. Ten aanzien van de partijstrijd in de steden (voornamelijk te Leuven) nam hij een zeer wisselvallige houding aan. In Luxemburg breidde hij zijn persoonlijke bezittingen uit, en als vicaris van zijn halfbroer, keizer Karel IV, trad hij er autoritair op als behoeder van de rust en veiligheid, wat leidde tot botsingen met de hertogen van Gelre en Gulik. Dezen brachten hem te Baesweiler op 22 augustus 1371 een smadelijke nederlaag toe, waarbij hij zelfs werd gevangengenomen. De inzameling van geld voor zijn losprijs had nieuwe ernstige wrijvingen met de steden én met de clerus tot gevolg.

Hertog Wenceslaus had er tijdens zijn leven een schitterende hofhouding op nagehouden, en onderhield nauwe contacten met onder meer dichters en schrijvers als Jean Froissart. Men mag echter stellen dat hij volkomen gefaald heeft in zijn politieke streven om de positie van het Luxemburgse Huis in de Nederlanden te verstevigen.

Nog in zijn nadeel staat Wenceslaus ook bekend als de hertog die op 23 mei 1370 in Brussel zes joden liet terechtstellen op de brandstapel omdat, zo werd althans beweerd, zij geconsacreerde hosties met messen doorstoken hadden. Uit die hosties zou het bloed van Christus zijn gevloeid. Hoewel niet in Brussel op het moment van de veroordeling, zou Wenceslaus, die onder zware schulden gebukt ging, maar al te blij zijn geweest dat hij de joodse bezittingen kon confisqueren. Het zogenaamde Sacrament van Mirakel zou nog eeuwenlang voortleven en met processies en kunstwerken worden herdacht.

Toen hij in 1383 kinderloos overleed, liet hij zijn weduwe Johanna achter met ernstige dynastieke problemen wat betreft het Hertogdom Brabant en Limburg, waarvoor haar neef Filips de Stoute zich maar al gretig als reddende engel aandienende. In Luxemburg werd hij opgevolgd door zijn neef, Wenceslaus II, die toen al keizer was van het Heilige Roomse Rijk.

Markgraaf Willem I van Namen

Willem I van Namen bijgenaamd de Rijke (1324-1391) was een zoon van graaf Jan I en Maria van Artesië. Hij was markgraaf van Namen van 1337 tot 1391, in opvolging van zijn broer Filips III. Hij huwde met Johanna van Henegouwen en met Catharina van Savoye.

Uit het tweede huwelijk had hij de volgende kinderen:

1. markgraaf Willem II van Namen (1345-1418)

2. markgraaf Jan III van Namen (xxxx-1429)
3. Maria (xxxx-1412), in 1370 gehuwd met Gwijde II van Blois (xxxx-1397), graaf van Soissons en van Blois, nadien met Clignet van Brabant (xxxx-1428).

*Het Hertogdom Gelre en
het Graafschap Zutphen rond 1350*

Augustus 1371 treffen de troepen elkaar bij Baesweiler, een dorp iets ten noorden van Aken. Aanvankelijk zijn de Brabanders aan de winnende hand. Totdat op 22 augustus de Geldersen troepen van Eduard van Gelre op het slagveld verschijnen. Op dat moment ziet de situatie er niet erg gunstig uit voor de Gulikers, maar de komst van de Geldersen is beslissend voor het verloop van de strijd. De Brabanders kunnen tegen deze nieuwe vijand geen stand meer houden en worden teruggedreven. De slag eindigt met het gevangennemen van de hertog van Brabant en de graaf van Namen. De hertog Eduard van Gelre sneuvelt in deze strijd.

De Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles bevatten een uitgebreide lijst van alle medestanders van Wenceslaus, onderverdeeld in "rotten" per aanvoerder.

Als belangrijkste gesneuvelden vermeldt deze kroniek: hertog Eduard I, Gerard Rolibuc (Gerit Rollebuyc), Hendrik van Cuyck, Jan van Relegghem (of Redelghem, Amman van Brussel) en Gwijde van Luxemburg-Ligny. Wenceslaus zelf werd gevangengenomen en pas na elf maanden vrijgelaten, onder druk van de keizer en mits betaling van een losgeld. De kroniekschrijver Jean Froissart vertelt dat de Brusselaars de manoeuvres van de ruiters hinderden door de proviand die ze op het slagveld hadden aangesleept. Na de slag zouden de vijanden grote hoeveelheden voedsel hebben buitgemaakt, en de verslagenen de spotnaam "kiekenfretters" gegeven hebben.

5. Hertog Reinald III van Gelre – deel 2

Maria van Brabant, vrouwe van Turnhout

Geboren 1325, overleden 13 Maart 1399. Gehuwd met Reinald III Hertog van Gelre (de Dikke) in Tervuren, 1 Juli 1347.

Een moeizame start

Als in 1343 Europa één groot strijdtoneel is, de Honderdjarige oorlog woedt immers, moet de minderjarige Reinald III zijn vader Reinald II als hertog van Gelre opvolgen. Reinald III is op dat moment elf jaar oud, want hij is op 13 mei 1333 geboren. Er zijn krachten werkzaam die Gelre uit de Engelse invloedssfeer willen halen en in de Brabants-Franse sfeer willen trekken. De stedelijke besturen zien donkere wolken hangen en sluiten in 1343 een verbond om elkaar bij te staan en te zorgen dat: "ylken mynsche recht bescheydt ende vondenisse

geschye na recht der stede" en niemand onrecht en geweld wordt aangedaan. De edelen sluiten zich er niet bij aan; zij hebben nog altijd een directe bestuursinvloed als raadsleden.

De situatie is ernstig. Reinald II heeft grote schulden nagelaten en men vreest een tweede verpanding. Al drie maanden na de aanstelling van Reinald III stellen in januari 1344 Arnhem en Wageningen een aanzienlijke som beschikbaar om met de aflossing van de schulden te beginnen.

Eleonora als voogdes

De raadskring benoemt zijn moeder Eleonora van Engeland unaniem tot voogdes. Jan van Valkenburg, heer van Borne, maakt als zoon van Philippa van Gelre, een zuster van Reinald I, aanspraak op medevoogdij. Eleonora weet zich tegenover Jan van Valkenburg en zijn neef Dirk van Valkenburg staande te houden. Toch is er sprake van verschillende belangen binnen de raadskring, want in 1347 wordt Reinald III op veertienjarige leeftijd meerderjarig verklaard.

Blijkbaar denken enkele edelen dat de jonge hertog beter te beïnvloeden is dan zijn door de wol geleverde moeder.

Kort nadat hij als hertog in functie is getreden reist Reinald III langs de steden en kastelen in zijn gebieden. Overal wordt hij plechtig als hertog en graaf gehuldigd, waarbij hij op zijn beurt de vrijheden en voorrechten van de gastheren erkent. Dan beginnen de eerste moeilijkheden, want waar is een geschikte echtgenote voor de jonge hertog te vinden?

Vele huwelijkskandidaten

Van verschillende kanten wordt geprobeerd de hertog via een huwelijk aan zich te binden. Hij wordt zo het centrum van een politieke wervelwind. Zijn vader Reinald II heeft eerder met hertog Jan (Johan) III van Brabant afgesproken dat Reinald III met diens dochter Maria zal trouwen.

Na de dood van Reinald II probeert Willem IV van Holland als tweede huwelijksmakelaar zijn zuster uit te huwelijken. De derde die als huwelijksmakelaar optreedt, is de Engelse koning Edward III, de broer van Eleonora, die wil dat Reinald III trouwt met de dochter van Van Der Mark, graaf van Gulik, een vriend van koning Edward III. Als Edward III Calais belegert, laat hij door bemiddeling van de hertogin-weduwe zijn neef Reinald III bij zich roepen.

Banden met Brabant

Begeleid door een stoet van edelen, ridders en knapen begeeft Reinald III zich naar zijn machtige oom, de Engelse koning. Maar hij heeft geen zin de huwelijksplannen van zijn vader aan te passen. Misschien een geval van echte liefde?

Om uit de handen van zijn machtige familielid te blijven doet Reinald III alsof hij Edward III zijn zin geeft om vervolgens terug te keren naar Gelderland om zogenaamd met de Gulikse dochter te gaan trouwen. In plaats daarvan vertrekt hij in 1347 naar Antwerpen. Hier bevindt zich hertog Jan III van Brabant en enige tijd na aankomst trouwt Reinald III op 1 juli 1347 in Tervuren, zoals zijn vader dat wenste, met Maria van Brabant, vrouwe van Turnhout.

De band met Brabant wordt extra versterkt door het opnemen van Jan van Wietfliet, heer van Blaarsvelt, in de raadskring. Deze Jan, een natuurlijke zoon van Jan II van Brabant, is een raadselachtige figuur die na 1350 teruggevonden wordt onder de tegenstanders van Reinald III. Het kan verkeren!

Niet alleen de banden met Brabant worden aangehaald. Ook de steden krijgen voor hun vele financiële steunbetuigingen een stem in het raadscollege terug. De edelen die in staat zijn ook financieel aan het landsbestuur bij te dragen ontvangen lucratieve ambten hiervoor terug. Deze ambten geven naast financiële genoegdoening ook politieke macht.

Onrust en tweedracht

Als Reinald III met zijn kersverse bruid naar Gelderland terugkeert, wachten hem daar onrust en tweedracht. De rest van zijn leven zal door strijd en twisten worden getekend. Het is de tijd van de Heekerens en de Bronckhorsten. Reinald III zal nog geregeld terug hebben gedacht aan zijn onbekommerde vrijgezellentijd.

Eerst betaalt de Utrechtse bisschop in 1347 het pandschap van Oversticht terug. Bisschop Jan van Arkel probeert zijn bisdom te vrijwaren van landsheerlijke invloeden. Hierbij raakt hij in conflict met Gijsbert V van Bronckhorst. Deze vraagt aan Reinald III om hem te steunen in zijn strijd tegen de bisschop van Utrecht. Reinald III's raden brengen de jonge hertog ertoe de hulp niet te weigeren. Reinald III verklaart daarop de oorlog aan de bisschop.

Strijd tussen Heekeren en Bronckhorsten

De eerste jaren van Reinald III's bewind worden gekenmerkt door de strijd tegen het kamp van de Heekerens. Dit eerste bedrijf van de burgeroorlog van de Heekerens en Bronckhorsten zal tot 1349 duren, wanneer er eindelijk een wapenbestand wordt gesloten. Dit zal echter niet lang tandhouden; daarvoor wonen de partijen (letterlijk) te veel op elkaars lip. Deze strijd wordt voornamelijk in de Achterhoek uitgevochten, de thuisbasis van de meeste betrokken heren.

Inmiddels is Reinald III de krijgshaftige Bronckhorsten met hun eigenbelangen moe. Om hun invloed in te perken loopt hij over naar het andere kamp. Hij benoemt Frederik van Heekeren van de Ehze, een zeer vermogende edelman, tot raad, samen met enkele vrienden van hem. Hij

vraagt hun tevens om financiële raad. Deze overstap zullen de Bronckhorsten hem nooit vergeven. En ze zijn machtig genoeg om het de hertog knap moeilijk te maken.

Broedertwist

De Bronckhorsten nemen in 1350 wraak als Reinald III's broer Eduard veertien jaar en dus meerderjarig wordt. Eduard heeft een heel andere persoonlijkheid dan Reinald III. Eduard is opportunistisch, doortastend en eierzuchtig. Hiervan maken de Bronckhorsten handig gebruik. Zij strelen zijn ego, waardoor Eduard zich ergert aan het weifelend karakter en de sloomheid van zijn broer, die alleen door het eerstgeboorterecht, maar niet door eigenschappen, de erfgenaam van de hertogelijke zetel is geworden.

Eduard maakt gesteund en aangespoord door de Bronckhorsten aanspraak op een deel van de erfenis. Hij vordert niet minder dan het graafschap Zutphen, het eigen goed van zijn familie en de stad Roermond. Reinald III die wel doorziet dat de Bronckhorsten deze idiote vordering hebben verzonnen weigert een concessie te doen. Het wordt oorlog in De Graafschap.

Eduard zweert met geweld te zullen bemachtigen wat hem onrechtmatig wordt geweigerd. De Bronckhorsten zijn de eersten die zich nu openlijk bij hem aansluiten. De twisten tussen de Heekerens en de Bronckhorsten laaien weer hoog op. Hierbij pleegt Reinald III enkele oorlogsmisdaden die hem er niet populairder op maken.

De rol van de steden

De steden spelen een belangrijke rol in het conflict tussen Reinald III en Eduard. Aanvankelijk steunen de grote steden de legitieme hertog Reinald III. Hun concurrenten, de kleine steden Harderwijk en Doesburg, steunen Eduard. De grote steden vormen samen met Brabant een coalitie om Reinald III aan de macht te houden. Een lang leven is die coalitie niet beschoren. Tiel en Nijmegen kiezen Eduards zijde. Hun afhankelijkheid van Dordrecht noopt hen hiertoe.

Afstand van het bestuur

In 1352 wordt een bestand gesloten, waarbij Eduard het Land van Kessel ontvangt en de toezegging dat hij na de dood van de hertogin-weduwe het vruchtgebruik van de Veluwe krijgt. Het hertogdom kan de vrede goed gebruiken, want het is de tijd van de "Zwarte Dood", de verschrikkelijke pestziekte, die grote delen van Europa teistert. Hele streken raken ontvolkt. Hoewel er bijna geen gegevens over bestaan, mag zeker aangenomen worden dat in Gelre deze plaag ook woedt.

Het bestand wordt in 1353 al weer opgezegd, hetzij omdat Reinald III zijn beloftes niet nakomt, hetzij omdat Eduard niet tevreden is met het behaalde resultaat, hetzij om beide redenen. Een coalitie bestaande uit Eduard, de bannerheren Frederic V van Baer en Gijsbert V van Bronckhorst, de graaf van Meurs en de heren van Homoet, van de Kemnade en Jan van Wietfliet, heer van Blaarsvelt, spannen samen tegen Reinald III en zijn Heekerens. Reinald III ziet zich gedwongen afstand te doen van de hertogshoed ten faveure van zijn broer Eduard. Er is opgetekend: "bij rade en goeddunken van zijn vrienden, edelen, ridders en knapen, mannen en steden, het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen, met hoog, middelbaar en laag rechtsgebied, met renten en inkomsten, met steden en land en dienstmanschap, overgegeven en overgedragen te hebben aan zijn broeder Eduard, en hem daarvoor tot "overste meester en berichter" (landvoogd) aangesteld te hebben, om het als zodanig in zijn naam te besturen over een tijdvak van zeven jaar."

De verpanding van de Liemers

De voortdurende oorlogen brengen steeds grotere schulden met zich mee. In 1355 ziet Reinald III zich genoodzaakt het ambt Liemers en de stad Emmerik aan zijn zwager graaf Johan I van Kleef te verpanden. Johan (Jan) was gehuwd met Elisabeth van Bourgondië-Nevers. Het pand zal door de hertogen van Gelre nooit meer ingelost worden, zodat de Liemers definitief voor Gelre verloren gaat.

Deze verpanding geeft Reinald III genoeg politieke aanzien en financiële draagkracht om in De Graafschap weer een rol te spelen en Eduard op een zijspoor te zetten.

Graaf Johan I van Kleef

De vrijheidsstrijd van de Veluwse boeren

Eduard is de komende zeven jaar tot 1361 dus de formele bestuurder van Gelre, maar Reinald III blijft de hertog. Het zal duidelijk zijn dat hier problemen uit voortvloeien. De oorlog duurt

voort en de machtsverschuiving brengt dus ook niet de vrede die ervan verwacht werd. Uit spijt over het verlies van macht en eer en opgezet door het Heekerense kamp die hun invloed nu ook hebben verloren, grijpt Reinald III naar een gevaarlijk middel. Hij "bevrijdt" de boeren van de Veluwe. Dit is de enige keer dat de burgeroorlog een strijd is tussen maatschappelijke standen: boeren versus edelen. Deze desastreuze beslissing mondt uit in 1354 met de slag op de Vrijenberg. Niet alleen loopt de strijd slecht af voor Reinald III, maar ook veel edelen keren zich van hem af. Reinald III heeft met de belofte aan de boeren de rechtsorde te veel verstoord. Geen enkele edelman voelt iets voor vrijmaking der horigen, want daardoor worden de edelen rechtstreeks in hun voortbestaan aangetast.

Reinald III belooft horigen en onvrijen op de Veluwe de vrijheid als zij zich inzetten voor zijn zaak. Dit is niet aan dovenmansoren gericht. Van alle kanten stroomt het landvolk toe. Boeren verlaten huis en akker, ook al zijn ze daar als hofhorigen niet toe gerechtigd. Allemaal gelokt door de belofte van vrijheid. Ze nemen de wapenen op om hun uitzichtloze bestaan te verbeteren. Als wapen dient alles wat ze maar bij de hand hebben; bijlen, knotsen, pijl en boog, speren en allerlei ander wapentuig, dat ze van akkergereedschap maken.

In grote benden trekken de opstandige boeren de Veluwe over. Eindelijk kunnen en mogen ze wraak nemen op hun heren om daarmee hun vrijheid te veroveren. De boeren noemen hun strijd de 'vrije oorlog'. De ongeregelde verbitterde bendes storten zich op de zuidrand van de Veluwe, waar ze de woningen van de vrije boeren en de bijgebouwen van de kastelen buiten de grachten verwoesten en verbranden. Ze komen tot voor Arnhem in december 1354, dat de poorten voor hen sluit en zich op de verdediging voorbereidt. Het stedelijk bestuur wil zelfs gebruik maken van de nieuwe vuurwapens, maar omdat de stad niet over voldoende bussen en buskruit beschikt, koopt men in Utrecht en Rhenen bij. Holle stenen, met lood gevuld, worden als projectielen gereed gemaakt.

De coalitie van Eduard

Eduard en zijn aanhangers treden met kracht tegen de opstandelingen op. Zijn leger bestaat uit de bannerheren Frederic V van Baer en Gijsbert V van Bronckhorst, de graaf van Meurs en de heren van Homoet, van de Kemnade en van Blaarsvelt. Zij brengen in korte tijd veel krijgsvolk op de been. Een algemene opstand onder de boeren wordt gevreesd als de Veluwse boeren hun vrijheid verkrijgen. De feodale orde moet en zal hersteld worden. Hun voortbestaan als edelman staat op het spel. Zonder horigen is er niemand om het land te bewerken en waar moeten zij dan van eten?

Slag op de Vrijenberg

Op de Vrijenberg, vlakbij Loenen, raakt Eduards coalitie op 19 juni 1356 slaags met de de boeren. De boeren zijn strijdlustig, maar slecht georganiseerd en bewapend. Zonder leiding staan zij tegenover behoorlijk uitgeruste en door ervaren ridders aangevoerd krijgsvolk. Ze weren zich dapper, maar kunnen onmogelijk stand houden. Zij vluchten uiteindelijk de woestenijen van de Veluwe op om zich in veiligheid te brengen. De slag is een bittere met aan weerszijden grote verliezen. Frederic V van Baer sneuvelt in deze meedogeloze slag, evenals de banierhouder van Bronckhorst. Zo komt er een einde aan de vroege vrijheidsstrijd van de Veluwse boeren. Zij keren uiteindelijk terug naar hun grond die al 2 jaar braak ligt. Armoede zal voorlopig hun lot zijn.

Na de slag op de Vrijenberg blijft het oorlog. Uiteindelijk wordt bij Tiel de beslissende slag geleverd waaruit Eduard als overwinnaar tevoorschijn komt waarbij Reinald III gevangen wordt genomen.

Gevangen in Nijenbeek

Eduard vertrouwt de Heekerens niet en besluit Reinald III huisarrest te geven op kasteel Rosendael, de hertogelijke residentie. Maar de hertogelijke waardigheid die van Rosendael uitgaat, doet Eduard later besluiten Reinald III over te brengen naar het eenzame Nijenbeek. Dit kasteel ligt buiten alle routes in de weilanden aan de IJssel. Eduard is nu hertog

van Gelre, maar nog niet iedereen is het hiermee eens.

De strijd over van Gelre maakt een turbulente ontwikkeling door. Met het navolgende overzicht wordt een verdere ontwikkeling in beeld gebracht.

Einde huis van Gelre - een Hertogdom

Nadat Gelre een hertogdom was geworden, ontbrandde onder Reinald III de strijd tussen de Heeckerens, gesteund door Reinald, en de Bronckhorsten, gesteund door Reinalds broer Eduard. Bij de slag van 1361 wordt Reinald gevangengenomen en Eduard wordt hertog. Tien jaar later wordt Eduard vermoord, en wordt Reinald III hersteld, maar deze sterft nog in hetzelfde jaar. Hiermee is het Huis Gelre uitgestorven.

Huis van Gulik van Gelre

Reinalds II dochter Maria van Gelre is getrouwd met de hertog Willem II van Gulik en was de tweede hertog van Gulik en de zevende Willem uit het huis Gulik. Hij was een zoon van Willem VI van Gulik en Johanna van Holland-Henegouwen.

Willems vader regeerde eerst als graaf Willem IV en later als hertog Willem I van Gulik. Vanaf 1343 voerden zij samen de hertogelijke titel. Hij lag vaak overhoop met zijn vader en sloot hem zelfs op in gevangenschap tussen 1349-1351. Willem eiste vele jaren de graafschappen Holland en Zeeland op, maar faalde in deze strijd tegenover het huis Wittelsbach.

Willem II volgde zijn vader in 1361 op, zijn oudere broer Gerard was in 1360 tussentijds overleden. Willem participeerde in de Gelderse Broederstrijd (1351-1360) tussen zijn zwagers Reinoud en Eduard voor de controle over het hertogdom Gelre, hierbij steunde hij Eduard. Hij nam deel aan de Slag bij Baesweiler in 1371, waar zijn zwager Eduard dodelijk gewond raakte en hij Wenceslaus I van Luxemburg gevangen nam. Zijn andere zwager Reinoud III overleed ook hetzelfde jaar zonder erfgenamen, waarna de Eerste Gelderse Successieoorlog ontstond tussen Willem met zijn vrouw Maria (zij was de jongste halfzus van Reinoud III en Eduard) en Maria's zuster Mechteld van Gelre, vrouw van Jan II van Blois.

Toen hertog Reinald III in 1371 stierf zonder mannelijke erfgenaam, volgde de Gelderse Successieoorlog. Deze leidde er in 1383 toe dat Maria's zoon Willem III van Gulik hertog Willem III van Gelre werd. Vanaf 1393 was hij tevens hertog van Gulik. In 1402 stierf hij kinderloos en kwam Gelre in handen van zijn broer Reinald IV. Nadat ook deze kinderloos was gestorven in 1423, werden Gelre en Gulik weer gescheiden.

Huis van Egmont

Jan II van Egmont (1385-1451) was een zoon van Arend van Egmont en Yolanda van Leiningen. Jan van Egmont was van 1423 tot 1433, regent van het hertogdom Gelre. Hij was gehuwd met Maria van Arkel, en was vader van:

1. Arnold van Egmont (xxxx-1473)
2. Willem van Egmont (1412-1483), heer van Egmont, heer van IJsselstein, stadhouder van Gelre, in 1437 getrouwd met Walburga van Moers, dochter van graaf Frederik van Moers.

Edelen en steden erkenden een achterneef van Reinald IV, Arnold van Egmond als opvolger (1423-1465). Deze raakte verwickeld in een strijd met zijn zoon Adolf. Hij werd op zijn slot in Grave overrompeld en in Buren gevangengezet. Adolf nam het bewind over.

De erfgename (Kinderen) uit het 2e huwelijk.

4. Hertog Reinald III (de Dikke)

geboren op 13 mei 1333, overleden op 4 december 1371 op 38-jarige leeftijd, begraven te Klooster Gravendal, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1343-1361,1371).

Koopt in 1344 de hoge heerlijkheidsrechten van Straelen, in 1347 wordt Roermond hoofdstad van het Overkwartier, in 1350/1355-1361 de eerste oorlog tussen de Heeckeren (steunen van Reinald III) en de Bronckhorsten (steunen van Eduard).

Gehuwd op 14-jarige leeftijd op 1 juli 1347 te Tervueren met Maria van BRABANT, geboren ca. 1325, overleden op 1 maart 1399 te Brussel, dochter van Hertog Johan III van BRABANT en Maria van EVREUX.

Hertog Eduard van Gelre

geboren op 12 maart 1336, overleden op 24 augustus 1371 te Baesweiler op 35-jarige leeftijd, begraven te Klooster Graefenthal, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1361-1371).

In 1352 krijgt hij Roermond en de heerlijkheid Kessel van zijn broer, wint de slag bij Tiel in 1361 tegen zijn broer Reinald III en zet hem gevangen.

Gelderse en Gulikse troepen leveren op 22 augustus 1371 strijd tegen de Brabanders bij Baesweiler. De Brabanders verliezen, de hertog van Brabant wordt gevangen genomen, maar Eduard wordt bij de veldslag dodelijk verwond (vermoord).

Ondertrouwd op 1 november 1368 met Catharina van Beieren-Holland, geboren 1358, overleden op 11 november 1400 te Hattem, begraven te Monnikhuizen, dochter van Hertog Albrecht I van Beieren en Margareta van Brieg.

5. Zoon Johan (Jan) van Hattem

Op 19 september 1361 wordt voor het eerst het "Huis van Hattem" genoemd. Tien jaar later, in 1371, schonk Reinoud III aan zijn bastaardzoon Johan van Hattem de burcht, de stad en de heerschappij van de stad Hattem met het kerspel en de hoge en lage rechtspraak. Op 3 december 1371 werd dat bevestigd door Machteld, de zuster van Reinoud. Jan bezat ook 'enige goederen en erven in de Neder-Betuwe als Ingen, Oijen, (Op)Heusden, Eck en Maurik.

Hij trouwde voor 1369 en overleed na 1422 en kreeg vier kinderen: Barthold, Roelof, Sophia en Hendrik. Zijn tante hertogin Mechteld, zus van Reinoud, noemde hem haar lieve neef.

In 1422 verkocht Johan al zijn rechten op Hattem aan Gerhard van Kleef en Van de Mark. In 1389 was hij rector der curtis te Overasselt van de abdij Saint Valery.

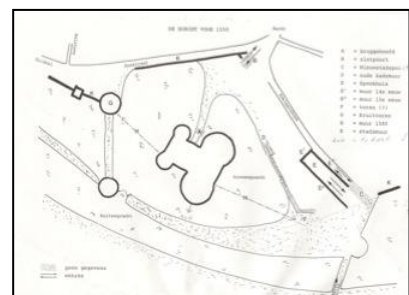
Het wapen van Overasselt bij Nijmegen toont het wapen van de voormalige gemeente Overasselt. De gemeente werd met het wapen verleend bij Koninklijk Besluit op 12 januari 1931. De rechterhelft is een herinnering aan de monniken van de abdij van Saint-Valery in Picardië die vroeger een nederzetting hadden in Overasselt. De linkerhelft met de luipaarden is afkomstig van het familiewapen van de heren van Schoonenburg. Het wapen is tenslotte gedekt met een gravenkroon. Op 1 juli 1980 werd de gemeente opgeheven en toegevoegd aan Heumen. De rechterhelft van het wapen van Overasselt werd opgenomen als linkerhelft in het wapen van Heumen.

Burcht van Hattem

De oudste oorkonde die betrekking heeft op de burcht de Dikke Tinne stamt uit 1307. Reinald I, graaf van Gelre, verklaart daarin dat hij in Hattem een huis sticht voor drie broeders van de Johanniterorde.

Voorwaarde was dat de broeders zelf het huis zouden onderhouden en tijdelijk het veld ruimen als de graaf en zijn gevolg of zijn nakomelingen in Hattem verbleven. In 1371 is

er in een oorkonde sprake van het 'Huys te Hattem' met een voorburcht en bezittingen in de wijde omgeving.

In 1401 maakte hertog Willem I van Gelre en Gulik een reis door Frankrijk en deed daar inspiratie op voor de verbouwing van zijn 'Huys' te Hattem. Het zou een vierkante burcht worden met twee grote en twee kleine torens op de hoeken en korte tussenmuren. De Hertogen Willem I en Reinaud IV van Gelre verbouwden tussen 1401 en 1404 hun 'huis te Hattem' tot een goed verdedigbare burcht, Sint Lucia genaamd. De burcht werd het kleinste kasteel van Nederland met de dikste muren. De twee grote torens hadden een doorsnede van 21 meter en hun muren waren 7 meter dik. In 1403 werden 389.000 bakstenen aangekocht, deels in Hattem vervaardigd langs de IJssel en deels van elders aangevoerd.

Het kasteel werd in de volksmond al gauw de Dikke Tinne genoemd. In de bijnaam klinkt het ontzag door voor de torens (tinnen) met de dikste muren van Nederland. Aan beide uiterste grenzen van het platteland van Hattem verrezen in de middeleeuwen twee kloosters: Hulsbergen en Klaarwater. In de 80-jarige oorlog (1568-1648), waarin Hattem zich vroeg bij de opstandelingen aansloot, zijn de kloosters na een beeldenstorm gesloopt. In de Middeleeuwen werd Hattem lid van het Handelsstedenverbond, dat zich uitstreckte van de Oostzee tot Brugge, dat we de 'Hanze' noemen.

De Van Gelre stamhouders

Sophia de eerste vrouw van Reinald II schenkt geen stamhouder, maar wel vier dochters. De oudste, Margareta, wordt circa 1320 geboren. Er bestaat een akte van 1 maart 1333 over huwelijksvoorwaarden tussen haar en Gerard, de oudste zoon van graaf Willem van Gulik. Nadere huwelijksvoorwaarden worden vastgelegd op 4 juli 1342, maar tot een trouwerij is het vermoedelijk nooit gekomen. Zij erft Mechelen van haar moeder. Deze heerlijkheid verkoopt ze op 1 december 1333 aan de graaf van Vlaanderen. Margaretha sterft op 4 oktober 1344.

De vierde dochter heet Maria. Zij trouwt voor 25 december 1362 met hertog Willem I (graaf Willem VI) van Gulik, overleden in 1393. In november 1397 zal zij komen te overlijden.

Uit het 2^e huwelijk van Reinald II met Eleonora van Engeland worden de latere Hertogen van Gelre geboren: Reinald III en Eduard.

De zwager: Hertog Willem II van Gulik

Willem II van Gulik (1325 - 13 december 1393) was een zoon van hertog Willem I van Gulik en Johanna van Holland. Willem II is gehuwd met Maria van Gelre (xxxx-1397), dochter van Reinoud II van Gelre, zus van Reinald III en vader van:

1. Johanna (1362-1394), erfgename in Gelre, die in 1376 huwde met graaf Jan V van Arkel (1362-1428).
2. Willem (1364-1425)
3. Reinald IV (1365-1423)

Sinds 1343 was Willem II mederegent van zijn vader, maar hij voerde veel strijd met hem en zette hem zelfs gevangen in 1349-1351. Jarenlang trachtte hij in Holland en Zeeland zijn aanspraken tegen de Wittelsbacher hard te maken, maar dat mislukte.

In 1361 volgde hij dan zijn vader op als tweede hertog van Gulik. Tijdens diverse gevechten verloor hij onder meer Kaiserswerth en Zulpich, maar won Monschau (Montjoie), Randerath en Linnich. In de Gelderse broederstrijd koos hij partij voor hertog Eduard van Gelre en maakte in 1371 de Slag bij Baesweiler mee. Hij nam hertog Wenceslaus van Luxemburg-Brabant

gevangen en verzekerde ten slotte de erfopvolging voor zijn zoon in Gelre als tegenprestatie voor de vrijlating van Wenceslaus.

Hij verkocht in 1358 Zichem aan Reinier I van Schoonvorst voor 70.000 goudmunten.

Hertog Willem I van Gulik (1299-1361)

Graaf Willem VI van Gulik

- ❖ Graaf van Gulik van 1328 tot 1361;
- ❖ Hertog van Gulik van 1356 tot 1361.

Graaf Willem IV van Gulik, de latere hertog Willem I van Gulik (1299-1361) is een zoon van graaf Gerard VII van Gulik en Elisabeth van Brabant-Aarschot. In 1328 volgde hij zijn vader op als graaf van Gulik. Willem voerde een berekende huwelijkspolitiek. Zo leidde het huwelijk van zijn zoon Gerard tot de aansluiting van Berg en Ravensberg. In 1335 zegde hij de goede relaties met Frankrijk op, om samen met zijn broer Walram de aartsbisschoppelijke zetel van Keulen te bezetten, en werd zo de architect van de Duits-Engelse coalitie tegen Frankrijk. In 1336 verhief Rooms koning Lodewijk de Beier hem tot markgraaf. Na Lodewijks dood wisselde Willem van kamp en werd hij aanhanger van Karel IV, die hem in 1356 tot hertog verhief. Binnenlands hechtte hij veel belang aan de organisatie van een goed bestuur.

Willem was in 1324 gehuwd met Johanna van Holland (1315-1374), dochter van graaf Willem III van Holland, en was vader van:

1. Richardis (1314-1360), in 1330 gehuwd met hertog Otto IV van Beieren (1307-1334), en met graaf Engelbert III van Mark (-1391)
2. Gerard (-1360)
3. Filippa (-1390), in 1357 gehuwd met graaf Godfried III van Heinsberg-Loos (-1395)
4. Johanna, in 1352 gehuwd met graaf Willem I van Isenburg, graaf van Wied (-1383)
5. Willem (1325-1393)
6. Isabella (-1411), gehuwd met graaf Jan van Kent (1330-1352).

Hertog Willem III van Gulik (1364-1402)

Willem III van Gulik (5 maart 1364 - Arnhem, 16 februari 1402) was vanaf 1371/1377 als Willem I hertog van Gelre en vanaf 1393 tot 1402 hertog van Gulik.

Willem was de oudste zoon van hertog Willem II van Gulik en van Maria van Gelre, de halfzuster van Reinald III de laatste hertog van het Gelderse hertogelijke huis. Na de dood van Reinald III liet zijn vader aanspraken gelden op de erfopvolging, wat leidde tot de Gelderse Successieoorlog tegen Jan II van Blois. Willem kreeg in 1377 van de Duitse keizer Karel IV de belening over Gelre, maar het duurde nog tot 1379 voor hij zijn aanspraken kon hard maken en in heel Gelre erkend werd. Willem nam deel aan de kruistochten naar Oost-Pruisen (1383, 1388/1389 en 1393). Hij bevocht (1386-1388) samen met zijn vader succesvol het hertogdom Brabant (zie ook Slag bij Niftrik). Willem III verpandde in 1388 de heerlijkheid Bredevoort aan Hendrik III van de Rijksheerlijkheid Gemen, wiens zoon en kleinzoon ook pandheer van Bredevoort waren. In 1393 overleed zijn vader en erfde Willem ook het hertogdom Gulik.

Hij mengde zich zowel in de Honderdjarige Oorlog, aan de kant van Engeland tegen Frankrijk, als in de Duitse rijkspolitiek waar hij als hertog van Gulik de kroningsweg Frankfurt-Aken kon controleren. Zo verhinderde hij de kroning van Ruprecht III van de Palts in 1400.

Hij verwierf in 1400 voor het hertogdom Gelre de stad Cuijk en voor het hertogdom Gulik de steden Born, Euskirchen, Sittard, Boslar, Aldenhoven, Grave, Millen, Waldfeucht en Gangelt. Willem III trouwde in 1379 met Catharina van Beieren-Holland (1360 - 1400), dochter van hertog Albrecht I van Beieren en weduwe van zijn neef, hertog Eduard van Gelre. Dit huwelijk bleef kinderloos, zodoende volgde zijn broer Reinoud IV hem op. Zijn buitenechtelijke dochter Maria van Gulik huwde in 18 april 1402 Johan van Buren en hertrouwde Reijnart van Crijckenbeck.

Hertog Reinald IV van Gelre (de Zwarte/de Rode)

Reinald IV van Gulik (1365 – Terlet bij Arnhem, 25 juni 1423) was de 2^e zoon van hertog Willem II van Gulik en Maria van Gelre.

In 1402 volgde hij zijn kinderloos overleden broer Willem III op als hertog van Gulik en van Gelre. Samen met de Wittelsbachers poogde hij tevergeefs de invloed van Bourgondië in de Nederlanden af te zwakken. Zijn poging in 1406 om aanspraak te maken op Brabant en Limburg mislukte. Reinald verbond zich met Rooms koning Ruprecht en had ook goede relaties met het huis van Orléans. Hij steunde Johan van Arkel in zijn strijd tegen Holland en kreeg daarvoor Gorinchem. Hierdoor barstte opnieuw strijd los tegen Holland, hetgeen ermee eindigde dat Holland Gorinchem afkocht voor een belangrijke som geld. Ook de stad Emmerik moest Reinald op basis van vroegere afspraken afstaan aan Kleef. Wegens zijn omvangrijke schulden moest hij de standen steeds meer privileges en medebestuur toestaan.

In 1409 sloot hij een verbond met Jan V van Arkel om het Land van Arkel onder zijn leenschap van Gelre te plaatsen in ruil voor politieke en militaire steun tijdens de Arkelse Oorlogen met Holland. Er volgde een twee jaar durende oorlog met Holland en het leenschap werd uiteindelijk teruggekocht en de vrede was bezegeld met Willem VI van Holland. In 1422 bezette hij Arkel (dorp) opnieuw, maar hij moest vrede sluiten en de ingenomen bezittingen opnieuw afstaan. Reinald stierf kinderloos. In Gelre werd hij opgevolgd door zijn achterneef Arnold en in Gulik door Adolf van Berg.

Reinald IV was in 1405 getrouwd geweest met Maria van Harcourt, dochter van graaf Jan VI van Harcourt. In een relatie met Maria van Brakel verwekte Reinoud een zoon:

- ❖ Willem van Gulik (**1394** - na **1439**).

Terlet bij Arnhem

Volgens de kaart van Christiaan Sgrooten bevond de hoeve 'Ter Leth' zich op ongeveer anderhalf uur lopen ten noorden van Rozendaal. In de wijde omgeving niets anders dan zand, heide en verspreid staand struikgewas. 'Ter Leth' lag aan de postweg naar Deventer, eigenlijk niet meer dan een karrenspoor. De weg vanuit Arnhem in het zuiden, voer langzaam heuvelopwaarts, tussen de Galgenberg en de Terletsche berg door.

De dichtstbijzijnde bureu woonden op Deelen, een half uur lopen in westelijke richting. De oudst bekende vermelding van Terlet dateert van 1423 toen aldaar op 23 juni hertog Reinald IV van Gelre overleed terwijl hij op reis was van Hattem naar Rozendaal. Ter herinnering aan dit sterfgeval werd op de plaats waar de hertog overleed een kruis opgericht, dat daar in het midden van de 16e eeuw nog stond.

In hetzelfde jaar vinden we in de boeken van de rentmeester van Gelre in 't Kwartier van Arnhem en Veluwe als ontvangsten: 'Van Willem van Hasselt tot Let 3 malder en 1 schepel rogge en een gouden rijder'. Rogge was in die dagen blijkbaar ook al het voornaamste akkerbouwproduct op de schrale Veluwe.

De Gelderse Leenregisters maken zijdelings ook melding van Terlet als bij de belening van een wildvorstersgoed te Deelen wordt vermeld dat dit liggende is naar de kant van 'der Lith'. Aldus schreef men Terlet in het jaar 1524.

Terlet ligt aan de Apeldoornseweg daar waar enkele wegen zich er van aftakten, rechts naar Koldenhove en Eerbeek, links naar Deelen en Otterlo. De Apeldoornseweg heette tot in de 19e eeuw nog Deventerweg aangezien de aftakking bij de Woeste Hoeve over Loenen naar Deventer de hoofdweg vormde. Een dergelijk kruispunt van wegen was bij uitstek geschikt als rustplaats, dus een herberg. In verband daarmee is het dan ook niet verwonderlijk dat we onder de Terlets herbergiers en brouwers aantreffen.

De naamsoorsprong van Terlet heeft al vele gissingen in het leven geroepen.

De 'Nomina Geografica Neerlandica deel III, leidt Terlet af van Leede, Lede of Leide dat van het Angelsaksische Lad of lade komt en in het Engels nog voortleeft als 'kanaal', in het hoog-Duits 'Leita' genoemd en synoniem met het Nederlands 'Leede' wat gegraven waterloop betekent. Wie

het terrein bij Terlet kent, weet dat er van een gegraven kanaal of waterloop geen sprake kan zijn dus deze verklaring lijkt hier onwaarschijnlijk.

Als we het voorvoegsel 'Ter' buiten beschouwing laten, zijnde een plaatsbepaling, dus 'op de', dan geeft de Sauerlandführer van Kneebusch een betere verklaring. Hierin staat dat het riviertje de Litte of Lettfe een samenstelling vormt met het woord 'lett' dat berghelling betekent. Mogelijk is het van Keltische afkomst, de Kelten schijnen veel namen te hebben gegeven aan rivieren, heuvels of andere markante landschapsvormen. De verklaring 'op de helling' zou dan heel goed passen op de situatie bij Terlet dat gelegen is op een langgerekte, naar de richting Arnhem afdalende helling (Arnhems Dagblad, 1955).

Klooster Graefenthal (Gravendal)

Het cisterciënzer nonnenklooster Gräfenthal (Gravendal) in Asperden nabij Goch was in 1248 gesticht door Graaf Otto II van Gelre aan wie de burcht van Nijmegen was verpand. Het klooster had in Nijmegen een verzameling gebouwen aan de oostzijde van de middeleeuwse Bottelstraat niet ver van het huidige straatje van die naam. Het uitgestrekte complex liep van de Bottelstraat tot aan de Papengas. Het straatje Gravendal houdt de herinnering aan de sinds lang verdwenen gebouwen levend.

Door besluit van Napoleon, 9 juni 1802, werd het klooster Graefenthal opgeheven.

Zie de uitgebreide beschrijving hoofdstuk Otto II van Gelre.

Sinds 2015 heeft het een horeca en kantoor bestemming. Najaar 2016 bezoeken de Ridder van Gelre van omroep Gelderland de locatie. Auteur Martens, een nazaat van de halfbroer jonkgraaf Karel van Gelre van graaf Otto II, verzorgd een lezing over de hertogen van Gelre.

Strijd om de Liemers (1255-1406)

Een groot moeras: Gelre versus Kleef.

Bezittingen van Gelre en Kleef (Kleve) in de Liemers, omstreeks 1350.

Voor 1350 bezit Kleef in de Liemers alleen Groessen, Leuven (tussen Oud-Zevenaar en Groessen), Oud-Zevenaar en Grondstein (nabij Elten).

In de periode na 1355 worden o.a. ook Zevenaar, Huissen (Huussen), Wehl, Duiven, 't Loo, Ooy, Babberich, Eltingen (Weel) en Elten deel van Kleve.

Beschermd door dijken ziet de Liemers er tegenwoordig heel anders uit dan in de Middeleeuwen. Als het water in die tijd hoog staat of als het veel regent, verandert de Liemers in een groot moeras. De (Oude) Rijn heeft vele vertakkingen die naar het laagste deel van de Liemers lopen om daar in de bodem te verdwijnen.

Enkele namen van deze riviertjes die overgeleverd zijn: Aa (van Oud-Zevenaar naar Zevenaar), een tweede Aa (onder Groessen) en de Loolee (bij Loo).

Eerste bewoning

In de Romeinse tijd staan de Romeinen toe dat de Chamaven zich in de Liemers vestigen. Mogelijk dienen zij als buffer tegen de invallen van de Franken. Na de ineenstorting van het Romeinse Rijk en het verdwijnen van de Romeinen uit deze streek raakt de Liemers praktisch ontvolkt. Pas in de Karolingische tijd neemt de bevolking weer toe.

De natte omstandigheden in aanmerking nemend zullen de eerste mensen zich hebben gevestigd op hoger gelegen delen, te weten Duiven, Huissen, Groessen en Wehl. Nadat mensen dijken beginnen aan te leggen gaat men aan de rivier wonen. Het "gemak" van het transport over water weegt blijkbaar op tegen het gevaar van overstroming. Een voorbeeld van een dergelijk bewoningsoord is Zevenaar.

Vruchtbaar land

Het land dat voortdurend door het water wordt overstroomd is vanwege het slib dat achterblijft bijzonder vruchtbaar. Kunstmest is onbekend en vee voor voldoende bemesting is er niet. Stukje bij beetje wordt in de Middeleeuwen het gebied ontgonnen. De bewoners bouwen dijken en realiseren een afwatering. Vooral de grootgrondbezitters zijn actief op dit gebied. Er is een oorkonde overgeleverd waarin de graaf van Gelre en de graaf van Kleef de bewoners van het Duivense en Groessense broek in bijzondere bescherming nemen en een regeling treffen voor het gezamenlijke onderhoud van de dijken.

Daarnaast wordt de Liemers in de dertiende eeuw een belangrijk productiegebied voor bakstenen. De productie van ijzer is dan verdwenen. Het economisch interessante gebied wordt al snel een bron van twist tussen de twee gravenhuizen die menen het er voor het zeggen te hebben. Gelre en Kleef strijden tijdens de Middeleeuwen voortdurend om de zeggenschap over de Liemers.

Erfenis van Hamaland

Als in 1018 het graafschap Hamaland, de voorouders van Van Gelre, ten ondergaat, valt de "pagus Leomeriche" terug aan de keizer van het Roomse Rijk. Deze geeft het vervolgens in bezit aan het bisdom te Utrecht en het Sticht Elten. Op hun beurt stellen zij onder andere de gravenhuizen van Gelre en Kleef in staat om het gebied te besturen. Naast deze twee gravenhuizen treft men de huizen van Bergh, Baer en Wisch aan in dit gebied. De abdij Elten, abdij Deutz (bij Keulen) en het kapittel van het bisdom Utrecht hebben er eveneens goederen in bezit.

Naarmate de landsheren hun invloed ten koste van de kerk zien groeien blijken de hierboven genoemde gravengeslachten in hun zucht naar expansie elkaar voortdurend tegen te komen. De heren staan elkaar in de weg bij de verwerving van bezittingen en rechten. Om het grensgebied tussen beide territoria ontstaat een hevige strijd, die veelal met woorden wordt gevoerd en soms te zwaard.

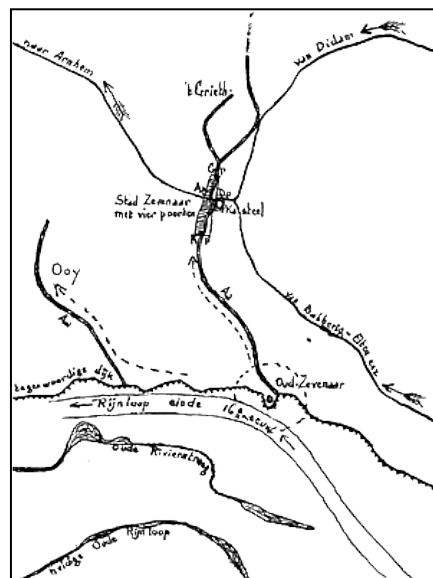
De strijd om de Liemers begint in 1255, wanneer graaf Otto II van Gelre enkele strategisch gelegen goederen koopt en er een kasteel bouwt.

De expansie van Gelre

In 1255 koopt graaf Otto II van Gelre de hof te Eltingen (onder Duiven) met alle onderhorigheden van de Keulse abdij Deutz. Hij verwerft op 16 juni 1256 een goed te Zevenaer van het kapittel van Sint-Marie in Utrecht. Dit goed bestaat uit een hof, hoeven, landerijen, weiden, visrechten, woeste gronden, enzovoort. Een enorme aankoop. In 1260 koopt Otto II Drempt van het klooster ter Hunnepe.

Zevenaer is een strategisch gelegen goed waar Otto II waarschijnlijk meteen een kasteel laat bouwen. Alle aankopen passen in de zuidelijk gerichte expansiepolitiek van Otto II. De bouw van het kasteel Zevenaer ter bescherming van zijn nieuw verworven bezit is een logisch uitvloeisel van zijn expansiepolitiek. Hij geeft dit complex in leen aan het geslacht Zevenaer.

Het kasteel te Zevenaer is door zijn strategische positie van groot belang voor de heerschappij in de Liemers. Zowel het Gelderse als het Kleefse gravengeslacht tracht het kasteel vanwege deze sleutelpositie in bezit te houden, respectievelijk te krijgen. In ieder geval is Gelre in de dertiende eeuw de baas in de Liemers.

Kleefse bemoeienissen

De verwarring over de eigendom ontstaat waarschijnlijk in 1260 wanneer Otto II zijn goederen aan Kleef in pand geeft. Het kasteel van Zevenaer wordt echter niet bij de pandgoederen genoemd.

In 1261 verwerft de Kleefse gravenzoon Diederik Loef een allodium te Zevenaer. Dit komt later via vererving in handen van het Kleefse gravengeslacht. De graaf van Kleef verwerft meer goederen in de Liemers, zodat dit gebied wordt verdeeld

tussen de twee landsheren.

Niettemin is de heerschappij van de Gelderse graaf belangrijker dan de Kleefse, zeker in het westelijk deel van de Liemers. De Kleefse dynastie richt pas aan het eind van de dertiende en begin van de veertiende eeuw haar ogen op de Liemers. Om het nog verwarrender te maken geeft Kleef in 1281 op zijn beurt goederen in Liemers in onderpand.

Kleef slaat toe

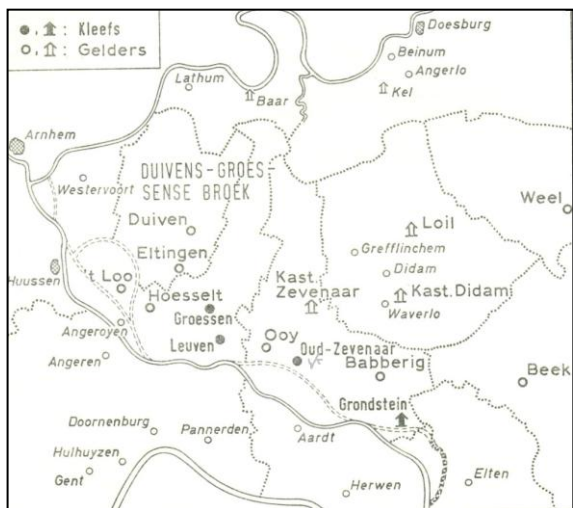
In 1321 maakt graaf Diederik VIII van Kleef misbruik van Otto II's kleinzoon Reinald II's moeilijke positie. In dat jaar scheldt "de sone van Gelre" Diederik alle schulden kwijt, waaronder die voor het pandschap van Sevenaer. Dit impliceert dat kasteel Sevenaer van oorsprong Kleefs bezit is. Hierbij beroept Kleef zich op zijn onderpand uit 1281, maar het kasteel maakt daar geen deel van uit en Reinald II weet dat ook wel. Reinald II is in deze jaren echter bijzonder vrijgevig. Hij leeft in onmin met zijn vader Reinald I die hij op een zijspoor wil zetten. Hij kan daarbij de steun van Kleef wel gebruiken. Bovendien zal hij zeker een potentiële vijand te vriend willen houden.

In deze politiek past ook de erkenning uit 1319 van de graaf van Den Bergh als soeverein heerser over diens graafschap. Reinald II belooft er nooit belastingen te zullen heffen. Iets wat zijn vader blijkbaar wel doet. Reinald II belooft dus van alles om zijn macht maar te vestigen.

Verdeling van de Liemers

Uit een rentmeesterrekening blijkt dat Gelre in 1340 bezittingen heeft in (half) Wehl, Betburg, (half) Zevenaer, Angeroyen, Westervoort, Beek, Zeddum, Duiven en Groessen. Naast genoemde bezittingen heeft de Gelderse graaf ook bezittingen in Hoesselt, Angerlo en Eltingen.

Uit een akte uit 1348 blijkt dat Kleef bezittingen heeft in "Zevenaren, the Wele, Duven, the Gruessen, the Dydem ende the Beke". Kleef zetelt dus in (half) Zevenaer, (half) Wehl, Groessen, Didam, Duiven en Beek. Huissen is hierbij nog niet genoemd; dit is een van de weinige plaatsen die nooit in Gelders bezit zijn geweest. De graaf van Kleef verwerft rond 1300 de tol bij Malburgen, hetgeen hij pas in 1348 definitief aan zijn bezittingen toevoegt. In de vijftiende eeuw verpandte de graaf van Kleef Westervoort en Didam aan de graaf Van Den Bergh, die, omdat de pandsom nooit zal worden ingelost, dit goed definitief in zijn bezit zal houden.

In de veertiende eeuw is de balans in evenwicht gekomen. Beide gravengeslachten bezitten min of

meer de helft van de Liemers.

Tegenwoordig behoren Westervoort, Beek en Zeddum niet meer tot de Liemers. Angeren ligt nu aan de andere kant van de Rijn in de Betuwe. Angeroy heet nu Loo en Betburg zal Babberich zijn.

Pandverdrag uit 1355

In 1355 is hertog Reinald III van Gelre genoodzaakt zijn bezittingen en rechtspraak tussen "der Alden Ysselen, dye Nye Yssele up to Westervoort an den Ryn, met den namen Wele, Elderick, en Angerloy, Sevenar, Angeroy en Hoesselt" als onderpand voor een lening te geven aan graaf Johan II van Kleef. Reinald III krijgt er 10.000 gouden realen voor. In de Gelderse visie maakt Johan II van Kleef misbruik van de opvolgingsstrijd tussen Eduard en Reinald III. Eduard, de

winnaar van de broederstrijd, heeft als rechtmatig landsheer dit pandschap nooit erkend. Niettemin komt Ansem van Keken als Kleefs ambtman op kasteel Sevenaer.

Twee maal verpand

Wanneer graaf Johan II van Kleef in 1368 overlijdt, krijgt zijn weduwe Mechteld van Gelre de Liemers als lijftocht, een soort toelage, mee. In 1371 verpandt zij de Liemers aan Engelbert van der Mark. Adolf I van Kleef, Engelberts broer, is Johan II van Kleef als graaf opgevolgd. Mechteld heeft het geld van de verpanding nodig om zich te laten gelden in de Gelderse opvolgingskwesitie. Zij overlijdt zonder succes te hebben geboekt in 1380.

In 1380 verpand graaf Engelbert van Kleef op zijn beurt de Liemers aan hertog Willem van Gulik en Gelre, die de vacante hertogstitel in Gelre heeft bemachtigd. Hertog Willem betaald hier 8500 gouden schilden voor. Er ontstaat nu een ingewikkelde situatie. Hertog Willem heeft als wettig opvolger van Reinald III en Eduard de hoogste rechten in het Gelderse deel van de Liemers. Eduard heeft het pandverdrag uit 1355 nooit erkend, maar via graaf Engelbert heeft Willem nu toch de niet erkende rechten als pandhouder in bezit! De Kleefse en Gelderse rechten heeft hij als pand van de pandhouder in bezit. Via een omweg probeert Willem de Liemers geheel in bezit te krijgen.

Pandsom gelost

Graaf Adolf I van Kleef ziet zijn bezit via via verkwanseld aan zijn grootste vijand in de Liemers. Adolf I en Diederick van der Mark, de derde broer, stellen een verdrag op waarin bepaald wordt dat bij Engelberts overlijden het onderpand aan Kleef terugvalt, na terugbetaling van de onderpandsom.

In 1395 staat hertog Willem graaf Adolf II van Kleef, die zijn vader is opgevolgd, toe de pandsom af te lossen voor het Kleefse deel van de Liemers. De heren sluiten een verdrag waarin bepaald wordt dat Kleef alleen een kasteel in de Liemers mag bouwen als dit niet nadelig is voor Gelre. Deze vreemde bepaling is waarschijnlijk opgenomen, omdat Kleef vanaf 1393 vlak bij het kasteel aan het bouwen is. Het kasteel Sevenaer blijft in Gelderse handen. De situatie van 1355 is in ere hersteld; Gelre is pandheer, Kleef pandhouder.

Voor altijd kwijt

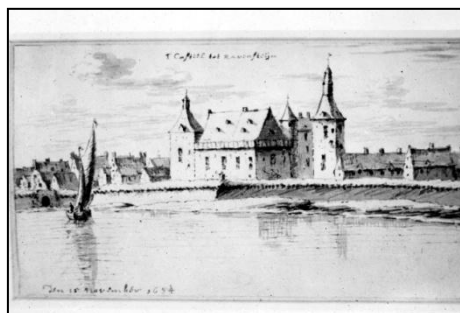

Willems opvolger Reinald IV van Gelre neemt vervolgens te veel hooi op zijn vork. In 1397 lijdt hij een grote nederlaag tegen Adolf II van Kleef in de slag bij Kleverhamm. Vele ridders vallen in handen van Kleef, onder wie Reinald IV zelf.

Voor Reinald IV wordt een enorm losgeld geëist. Als uitvloeisel hiervan moet Reinald IV tegenover graaf Adolf II van Kleef van al zijn rechten en aanspraken op Emmerik afzien. Adolf II van Kleef is hiermee nog niet tevreden en eist ook de Liemers op.

In 1397 werd ook de heer van Ravenstein bij de Slag bij Kleverhamm gevangengenomen en de heerlijkheid Ravenstein kwam in handen van het hertogdom Kleef. Tijdens de Gulik-Kleefse kwesitie, ten gevolge van het kinderloze overlijden in 1609 van Johan Willem van Kleef en Gulik, bezetten Staatse troepen de stad in 1621. Het gebied werd in 1624 aan Brandenburg toegewezen, ten gevolge van het Verdrag van Xanten (1614).

1694 Burgt Ravenstein

Als in 1401 Geryt Palick I van Sevenaer opnieuw in zijn leenrechten wordt bevestigd door Reinald IV van Kleef dat op als een provocatie. Er breekt oorlog uit om de Liemers; Adolf II van Kleef zet zijn eis kracht bij. Hij neemt onder andere kasteel Sevenaer in. Reinald IV heeft de pech dat elders in zijn gebied ook oorlog uitbreekt, zodat hij in de tang zit. In juni 1402 vindt bemiddeling plaats tussen Gelre en Kleef over de Liemers. Wanneer de graaf van Kleef in 1402

Henrick van Huchtebroeck tot ambtman van de Liemers aanstelt, trekt Reinald IV tegen Kleef op. Reinald IV wordt opnieuw gevangen genomen en moet een losgeld van 80.000 oude gouden schilden opbrengen. Als hij niet betaalt, zou hij samen met 25 ruiters in gijzeling worden genomen.

Een half dorp

In 1405 verklaart Reinald IV van Gelre in een poging om te redden wat er te redden valt dat "half dorpe toe Sevenser, ind dat aeling dorp toe Eltingen, toe Hoesselle ind tot Angeroyen, ind dat dele van Wele van der kirke toe den Duyswerde" tot de bezittingen van Gelre behoort.

Het "dorpe toe Sevenser" bestaat dan uit het tegenwoordige Oud-Zevenaar en de nieuw ontstane bewoningskern rond het kasteel. In het midden blijft welk deel Reinald IV bedoelt; het oude kerkdorp of het nieuwe kasteeldorp. Duidelijk is wel dat Reinald IV het onrechtmatige pandschap uit 1355 wenst te ontkrachten door de Gelderse bezittingen duidelijk vast te leggen.

In 1406 moet Reinald IV definitief berusten in de nederlaag. De rekening voor zijn gevangenneming van 80.000 gouden schilden staat nog open. Reinald IV heeft geen keus. De Liemers gaat verloren voor Gelre en wordt definitief Kleefs. Tot 1816 zal de Liemers Duits blijven.

Oorkondenboek van het Land van Kessel

Bron: bewerkt door Historische Studiegroep "Land van Kessel", Venray 2007

Het oorkondenboek betreft oorkonden van de 13de eeuw tot aan het Tractaat, dat op 12 september 1543 'in die tente van sine Majesteit [Karel V] ... by Venloe' gesloten werd.

Goudgulden van Reinoud van Gulik (1394-1402) Geslagen in de Munt te Venray

1279 september 27

Hendrik, graaf van Kessel verklaart dat hij aan Reinald, graaf van Gelre en Zutphen verkocht heeft; 'ons graafschap met de burcht te Kessel, getrouwen, ministrerialen, wastijnsigen, laten, hoge en lage rechtspraak, de visserij, akkers bebouwd en onbebouwd, weiden, alle inkomsten rechten en bezittingen die ons ten tijde van deze verkoop rechtens toekomen aan die zijde van de Maas waar het kasteel Kessel gelegen is, samen met de Maas voor zover die tot dit zelfde graafschap behoort. Integenwoordigheid van Willem, heer van Horne, Goswin de Burne, Gerard de Batenborch, Wilhelm de Herne, Johannes dicti Buch, Giselbert de Breempt, Henricus de Gelre, frateris comitis, broer van de graaf van Gelre, Wilhelmi Rust, Godefridus Birth, Nicolai de Bruche.

1286 oktober 31

Verdrag tussen de graaf van Gelre en Zutphen met de heer van Kuik tot wederzijdse staking omtrent vijandelijkheden in de landen van Kessel en dat eigenheyt van Rode (Venray) en het land van Cuyck met uitzondering van de stad Grave.

1375 april 17 [Paasstijl 8 april]

Daniel van Apelteren, ridder en vrouwe Willem, zijn wettige echtgenote oorkonden dat zij tot een vergelijk gekomen zijn met de Abdis en het convent van Roermond van de Cisterciënser orde, in die zin dat noch zij of hun erfgenamen enig recht of aanspraak kunnen maken op de tienden van Oostrum.

1379 juli 8

Akte waarbij Maria van Gelre, hertogin van Gelre en Gulik aan de bewoners van Venray een vrije weekmarkt op elke maandag toestaat, binnen banmijlen van het rechtsgebied van Venray, net zoals de weekmarkt te Gelre.

Daarnaast wordt toegestaan dat Venray twee jaarmarkten mag houden, één op de eerste maandag na Sint Servaasdag in Mei en de tweede op Sint Huprechts dag na alre Heiligen, in al haar rechten en gewoonte zoals die in Venlo gehouden wordt. Gecollationeert afschrift d.d. 25 januari 1714.

1380 z.d.

Privilegiebrief van hertog Willem van Gulik en hertogin Maria van Gelre echtlieden ten gunste van de inwoners van het Land van Kessel en Kriekenbeek.

1380 juli 27

Oorkonde waarbij hertog Willem van Gulik en hertogin Maria van Gelre echtlieden de privileges bevestigen voor de inwoners van landen van Kriekenbeek en Kessel.

1406 juli 7

Akte waarbij Jacob, heer van Mirlaer afstand doet van het goit Thienrayde gelegen tussen Meerlo en Horst ten gunste van Karle Speden en diens vrouw Goitken, dochter van de heer Jacob, heer van Mirlaer.

Hertog Reinald IV beleent nadien Karle Speden als momber van Goitkens van Mirlaer met het voornoemde goed Thienrayde tot Gelderse leenrechten, mannen van leenheer Willem van Broichuyssen en Herman van Mekerem.

1406 september 8

Nog geen regist.

1415 februari 2

Akte waarbij Symon van Enckenvort door Reinald IV, hertog van Gelre, etc. beleend wordt met de hof toe Enckenvort gelegen onder Helden, hierbij zijn de leenmannen Johan Schelart van Obbendorp en Johan van Broichusen.

1423 oktober 1

Nog geen regist.

1431 mei 27 private

Nog geen regist.

1450 maart 22

Hertog Arnold verklaard dat het klooster van de Karthuizers binnen Roermond een deel van de tienden van de nieuw ontgonnen gronden hebben verkregen, vanwege uitzondering mogen zij deze behouden mits de jaarlijkse inkomsten niet boven het bedrag van zes Rijnse guldens komt. Beveelt tevens aan Johan van Broekhuizen, heer tot Loe en tot Geysteren om deze oorkonde mede te bezegelen.

1451 december 12

Akte waarbij de schepenen van Oesterham [Oostrum] verklaren dat Gaedert van Harff en Adriaan van Broekhuizen, ridders afstand hebben gedaan van een wijer bij Gaederts moelen gelegen vlak langs de beek met een kamp bij de kapel van Oostrum gelegen, ten gunste van kanunniken reguleren tot Oostrum. Hendrik van Merwijck, richter en Borchsaet te Geysteren zegeld op verzoek van de schepenen die geen eigen schependomszegel hebben.

1497 maart 5

Steven van Suylen van Nijeveld, heer van Broekhuizen beleent in tegenwoordigheid van leenmannen Jan Huekelhaven namens het Kartuizer klooster te Roermond met de tienden van Broekhuizenvorst te verheergewaden met vijftien Rijnse gulden.

1500 oktober 27

Hertog Karel ontheft de ingezetenen van Kessel en Helden van zekere dienstbaarheid en vergunt hun vijftig morgen gemeentegrond tot bouwland te maken.

1509 maart 15

Derick, heer van Blitterswijck en Jutta van Appelteren zijn vrouw verklaren aan het klooster van Oostrum kwijt te schelden het bedrag dat hun ouders gegeven hadden voor de afbouw van de kerk.

1532 juni 7

Akte waarbij Karel, hertog van Gelre en Gulik en graaf van Zutphen, heer van Groningen de Omlanden tot Coevorden en Drenthe aan het kerspel Venray toestemming verleent om 100

Hollandse morgen te verkopen, ten gunste van het kerspel om aan hun verplichtingen te kunnen voldoen. Echter de herog behoudt het recht van tijns op deze ontgonnen gronden.

1533 juli 20

Kairl, hertog van Gelre etc. verleent aan zijn raad Jacob van Domburg, ridder, stadhouder van het kwartier van Roermond, heer van St. Aighaten, St. Janskerken, Oostrum etc. het recht om een jaarmarkt te houden binnen zijn heerlijkheid "van Oestrom off tot Lulle inden selven kerspell gelegen" op maandag na de kermis met de duur van twee dagen.

Mariabedevaarten naar Renkum

Op 12 november van het jaar 1405 neemt hertog Reinald IV van Gelre het initiatief in Renkum, toen Redinchem genaamd, een vrouwenklooster van Reguliere Kanonnikessen te stichten. Volgens de stichtingsoorkonde deed hij dat vanwege de grote 'innicheit ende begeerten' die zijn voorvaderen gehad hadden 'tot onser liever vrouwen Capellen tot Redinchem' en ook 'omme miracle ende teykene wille, die daer geschiet sijn'. In achttiende-eeuwse gegevens, die uit een oud handschrift dat te Leuven bewaard werd werden opgetekend, lezen we dat er in het jaar 1380 in de kapel 'miraculeuselick' een beeld van de 'Moeder Godts Maria' was gekomen. Na vele omzwervingen na de reformatie werd dit veertiende-eeuwse tronende madonnabeeld (Sedes Sapientiae) in 1928 op feestelijke wijze door de R.K. gemeente vanuit Utrecht weer naar Renkum gehaald.

Vanaf dat jaar ontstonden de vele Mariabedevaarten naar Renkum, waarvan er tegenwoordig nog één resteert, namelijk de jaarlijkse ziekenbedevaart. Hoewel het Renkumse Santa Mariaklooster slechts een 180-tal jaren bestond, vormen de uit het kloosterarchief bewaard gebleven gegevens de spil waaromheen een groot deel van de geschiedenis van Renkum tussen 970 en 1970 is gedocumenteerd en kan worden begrepen. Enerzijds was het klooster als pachter van gronden en andere inkomsten de opvolger van het bezit van een oud gravengeslacht, de gravenfamilie van Hamaland, anderzijds zouden de voormalige Hamalandse-kloosterlijke domeinen na de reformatie de structuur gaan bepalen van de ontwikkelingen van het dorp gedurende de zestiende- tot twintigste eeuw.

Geschiedenis en akten van de betrekkingen tussen Gelre en Deventer

Bron Dr. W. Jappe Alberts

In de 14de en de 15de eeuw bestonden er niet alleen nauwe betrekkingen tussen de stad Deventer en de gelderse steden, met wie Deventer o.m. in het verbond der Hanze samenwerkte, maar ook tussen de Ysselstad en de gelderse landsheren. Te verwonderen is dit laatste niet. Vooreerst was Deventer als handelsstad aangewezen op goede relaties met de gelderse hertog omdat de land- en waterverbindingen met een zeer belangrijk deel van het Deventer handelsgebied, Rijnland, Brabant, Vlaanderen en Holland, door het gelderse gebied liepen¹. Gelre was als het ware de brug waarover zich een groot deel van het handelsverkeer tussen de noordelijke Nederlanden en het Rijngebied en het zuidelijke Westfalen bewoog, en aan dat verkeer had Deventer een belangrijk aandeel.

Maar er was nog een andere reden waarom de stad Deventer prijs stelde op een goede verstandhouding tot haar buurman. Vele Deventer burgers bezaten onroerend goed, dat in het gebied van de gelderse hertog was gelegen, met name in het Veluwe en in het Zutfense kwartier. Dit bracht o.m. mede, dat de goederen van Deventer burgers in de bedden, schattingen, en andere heffingen, die in Gelre werden opgelegd, betrokken waren², en hieruit rezen herhaaldelijk moeilijkheden en geschillen, mede omdat de gelderse landsheren zich niet gaarne de fiscale mogelijkheden en baten, die het Deventer bezit bood, lieten ontgaan. Dit gold ook voor andere buiten het gelderse territorium gevestigde wereldlijke bezitters, en - mutatis mutandis - eveneens voor bezit van buiten Gelre en Zutphen gedomicilieerde geestelijke of kerkelijke instellingen. Zo rezen b.v.

Bezit stadsrechten kostte Nijkerk veel geld

Hertog Reinald IV van Gelre is de man geweest die het dorp Nijkerk 575 jaar geleden tot stad heeft verheven. Wat kan de reden voor het verlenen van dit stadsrecht zijn geweest? Was het dorp Nijkerk zo belangrijk geworden, dat de titel "stad" haar omvang en functie meer rechtvaardigde? Uit niets blijkt dat Nijkerk 575 jaar geleden een belangrijke

handelsnederzetting was. Een terugblik in de geschiedenis verduidelijkt waarom Nijkerk in het jaar 1413 stadsrechten heeft gekregen.

De Gelderse landheer Reinald IV speelt in de historie van Nijkerk een grote rol. In het jaar 1402 volgt Reinald IV zijn overleden broer Willem III op als hertog van Gelre. De nieuwe hertog staat bekend als een goed man en een kloek ridder. Ondanks het feit dat Reinald IV al veel strijd heeft gevoerd, is hij erop uit om geschillen door bemiddeling op te lossen. Dit in tegenstelling tot z'n broer, die liever het zwaard gebruikt.

De nieuwe hertog van Gelre, Reinald IV, probeerde telkens op een verstandige manier voordeel te trekken uit alles wat de welvaart van zijn onderdanen zou kunnen bevorderen. Aan rijke steden gaf hij grotere voorrechten dan aan andere plaatsen. In de Nijkerkse geschiedenis is de familie-relatie van hertog Reinald van belang. Hertog Reinald had een zuster Johanna. Zij was getrouwd met de machtige edelman Jan van Arkel XII. Zijn bezittingen lagen in Gorcum, Gelderland, Brabant, Zeeland en zelfs in Frankrijk. De graven van Holland hadden al heel veel machtige edelen ten onder gebracht. En nu was de beurt aan de Van Arkels. Jan van Arkel vroeg daarom hulp van z'n zwager Reinald IV. Dit was de oorzaak dat hertog Reinald geheel tegen zijn zin betrokken raakte in de Gelders-Arkelse oorlog. Een oorlog die voor Nijkerk vervelende gevolgen zou hebben.

Afzijdig

Hertog Reinald IV had zich veel liever afzijdig gehouden van dit avontuur, maar hij kon z'n zuster Johanna niet in de kou laten staan. Daarom ging hij zijn zwager Jan van Arkel helpen. Aanvankelijk zelfs met succes. Al gauw werd er vrede gesloten, maar even later keerde het tij en zwager Jan verloor zijn Arkelse gebieden aan Holland. Zijn zoon Willem van Arkel probeerde het oude Arkelse gebied dat z'n vader verloren had weer terug te winnen. En ook nu moest oom Reinald IV bijspringen. Echter tevergeefs. Bij deze tweede Gelders-Arkelse oorlog werden de plaatsen Hoevelaken en Nijkerk in brand gestoken en leeggeroofd. Deze oorlogshandelingen hadden tot gevolg dat het dorp Nijkerk zo goed als verwoest werd. De Nijkerkers moesten hun verbrande huizen en hoeven weer helemaal opbouwen. Als pleister op deze wond schonk hertog Reinald IV in 1413 aan Nijkerk stadsrechten.

De hertog van Gelre maakte hiermee een goede beurt, die hem niets kostte, maar Nijkerk zat met een duur geschenk. De Nijkerkers waren niet zo blij met hun 'stadsgerechtigheid'. Ze vonden het voornamer om het grootste dorp van de Veluwe te zijn dan om het kleinste stadje van het gebied te worden. Maar voor de hertog van Gelre had dit edelmoedige gebaar nog een andere betekenis. Voortaan zou hij in deze uithoek van zijn gebied een versterkte stad bezitten. Vanuit militair-strategisch oogpunt gezien had Nijkerk een belangrijke ligging. Nijkerk was immers gelegen in het grensgebied van het Sticht en Gelre, twee gebieden waarvan de heersers regelmatig met elkaar in conflict waren. De Gelderse landheer heeft met de stadsrechtverlening aan Nijkerk waarschijnlijk tevens getracht de positie van deze grensplaats te versterken.

Subsidie

De Nijkerkers hoopten dat, nu zij stad geworden waren, de hertog hen subsidie zou geven om hun verwoeste plaats weer op te bouwen. Maar de hertog gaf geen cent. De verheffing tot stad bracht echter veel kosten met zich mee. In 'een nederzetting die niet meer een zuivere plattelandsgemeenschap was maar een stedelijke aard had gekregen, ontstonden door, de stadsbrief waarin de stadsrechten werden verleend behoeften die onbekend waren aan de bewoners van het platteland. Nijkerk werd gelijkgesteld met de steden Elburg, Hattem en Wageningen. Nijkerk mocht ook twaalf schepenen benoemen, die rechtspraak hielden. Verder moest het dorp zich van muren en poorten voorzien. Dit zou veel geld gaan kosten. De stadsmuren zijn er nooit gekomen, er is volstaan met het opwerpen van wallen, omsloten door een stadsgracht. De drie belangrijke toegangswegen werden beveiligd door drie poorten: de Oosterpoort, de Holkerpoort en de Veenpoort.

Nadat hertog Reinald Nijkerk stadsrechten had geschonken, bleef hij voortdurend het oog op haar houden. Reinald verleende de stad een jaar later, in 1414, het recht om de dijk die de polder Arkemheen tegen het water van de Zuiderzee moest' beschermen, te verzwaren. De eerste jaren dat Nijkerk stad was, werden er nog vele oorlogen gevoerd, die voor de stad Nijkerk zeer onvoordelig waren.

Er heersten woelige tijden en Nijkerk is zijn wandeling door de eeuwen heen als stad onder bijzonder ongunstige omstandigheden begonnen. Ondanks de vele oorlogen die hertog Reinald van Gelre gevoerd heeft, heeft Nijkerk toch veel aan hem te danken. Reinald IV is verschillend beoordeeld. Sommigen hebben hem bejubeld, anderen hebben hem verguisd. Maar, het was deze, laatste hertog van Gelre uit het geslacht Van Gulik die Nijkerk nu 575 jaar geleden "Stedelijke vrijheid en regten" schonk.

Vanaf 1355 neemt de macht van Kleef in de Liemers sterk toe ten koste van Gelre. Ook het dorp Elten komt in 1355 bij het hertogdom Kleef.

De strijd tussen Bronckhorst en Heeckeren

In tegenstelling tot wat de Compagnie van Cranenburgh op 13 mei ten tonele brengt, is kasteel Huis Bergh in de middeleeuwen waarschijnlijk nooit belegerd geweest. Er zitten een hoop gaten in de reconstructie van de geschiedenis van het kasteel. En daarom: helemaal zeker kunnen we nooit zijn.

kasteel Huis Bergh.

Als achtergrond voor de belegering hebben we gekozen voor de 'burgeroorlog' tussen de Bronckhorsten en de Heekerens. Deze strijd heeft echt plaatsgevonden en duurde van 1349 tot 1361. Aangezien de Compagnie van Cranenburgh het militaire leven van het midden tot einde van de 14de eeuw uitbeeldt, is daarom gekozen voor deze historische achtergrond.

Hoe moeten we strijd tussen de Bronckhorsten en de Heekerens plaatsen?

In de periode van de 14de en 15de eeuw was partijstrijd in het huidige Nederland aan de orde van de dag. Veel mensen kunnen zich deze strijden misschien nog wel herinneren van de geschiedenislessen op school. Enkele voorbeelden zijn bij voorbeeld: de Hoekse en Kabeljauwse Twisten in Holland, de Schieringers en Vetkopers in Friesland, de Lokhorsten en Lichtenbergers in Utrecht enzovoorts. Bijna ieder zichzelf respecterend vorstendommetje in de Nederlanden kreeg op een bepaald moment wel te maken met partij en factie strijd.

Traditioneel worden deze twisten neergezet als een strijd die samenhangt met de ontbinding van het adellijke leenstelsel, de opkomst van de steden en opvolgingsstrijd over wie zich graaf, hertog of bisschop mag noemen over het gebied in kwestie. In zekere mate klopt dat beeld wel, maar we moeten het van de andere kant ook weer niet uit zijn verband rukken.

Hoewel al deze factoren dus wel degelijk een rol spelen, ligt de oorsprong van deze twisten veel meer bij 'down to earth' factoren. Bijna allemaal komen ze voort uit vetes tussen de edelen.

De vetes beginnen klein, dus tussen twee machtige buurlieden. Het inschakelen van vriendschapsbanden, de ondergeschikten en zogenaamde maagschappen bij deze veten kon leiden tot een koude oorlog tussen twee facties en zelfs een geweldsescalatie.

Deze facties moet men niet vergelijken met de hedendaagse politieke partijen, maar meer als een verbond van edelen, en soms ook van steden, om machtiger te staan in de gewestelijke politiek, maar vooral tegen de andere factie.

Ruurlo is een kasteel en landgoed in de gemeente Berkelland, zuidelijk gelegen van het dorp Ruurlo, in de Nederlandse provincie Gelderland. Kasteel Ruurlo wordt al in 1326 genoemd en is vanaf de 15e eeuw in handen

De strijd tussen de heren van Bronckhorst en van Heeckeren vindt zijn oorsprong in een oorlog tussen de graafschappen Gelre en Holland enerzijds en het Sticht Utrecht anderzijds. Gijsbrecht V van Bronckhorst valt met Gelderse troepen het Oversticht, het huidige Overijssel, binnen. Hij valt het stadje Goor aan, en ook het kasteel van Heeckeren in die plaats. Stad en kasteel worden verwoest. Dit is de kiem van de vete tussen de Heekerens, die ook gegoed zijn in Gelre, en de Bronckhorsten. In de daarop volgende jaren tot 1349 woedt er dan ook een gewapende strijd, waarbij beiden het bezit van de tegenstander herhaaldelijk aanvallen.

Tot 1349 gaat het nog om een relatief klein conflict, maar dan gebeuren er diverse zaken op niveau van het graafschap. De 17-jarige graaf van Gelre, Reinoud III, heeft al jaren onder invloed gestaan van Gijsbrecht V van Bronckhorst. Maar ineens zoekt hij steun bij Frederik van Heeckeren.

Daarnaast roert Eduard, het 14-jarige broertje van Reinoud III zich opeens. Hij claimt rechten op de graventitel van Gelre aangezien hij zijn rechtmatige erfdeel, onder andere het graafschap Zutphen, niet heeft ontvangen. In het kader van 'de vijand van mijn vijand is mijn vriend' verbond de factie van de Bronckhorsten zich met de zaak van Eduard. Zo werd een burgeroorlog in het Gelderse geboren.

Het jaar 1351 staat bol van de militaire campagnes. Zo ondernemen de Heekerens een aanval op kasteel Bronckhorst aan de IJssel, maar deze mislukt jammerlijk. Reinoud III valt de hem afvallige steden Nijmegen en Tiel aan. Vooral Tiel verdedigt zich met verve, maar een stormaanval door de troepen van Reinoud III is succesvol. Ongeveer 145 burgers vluchten de toren van de Sint-Walburgskerk in. Reinoud moet zo woest zijn geweest op het felle verzet van de Tielenaren dat hij de stad in brand laat steken, waarbij alle burgers die de kerktoeren zijn ingevlucht, om het leven komen. Dit blijkt echter voor Reinoud een brug te ver te zijn geweest, veel edelen lopen na deze schandelijke daad over naar Eduard. Onze fictieve belegering van kasteel Huis Bergh speelt zich ook in dit jaar af.

Pas in 1354 vinden weer militaire acties plaats. Met steun van Nijmegen valt Eduard verschillende kastelen aan, onder andere kasteel Lent. Maar ook Reinoud boekt successen, met name door de steun van de graaf van Kleef. Zij weten Doesburg, Tiel (wederom), Venlo, Arnhem en Lobith te veroveren. Maar net als in het jaar 1351 maakt Reinoud III weer gekke sprongen. Hij weet de vrije plattelandsbevolking van de Veluwe achter zich te krijgen en laat hen vanaf de Veluwe zijn tegenstanders bedreigen. Dit werd wederom een hoop edelen te gortig en zij liepen over naar Bronckhorst. Immers, de gewapende boeren zouden ook voor hen nadelig kunnen worden.

Eduard en Gijsbrecht van Bronckhorst formeerden een leger waarin we ook Frederik van Baer, de graaf van Meurs en de heren van Homoet, Kemnade en Blaarsvelt aantreffen. Dit ridderleger trok de Veluwe in op zoek naar een veldslag met het boerenleger. Op 19 juni 1354 had dat treffen dan ook plaats. Hoewel de slecht bewapende boeren geen partij waren voor het leger van Eduard, moet de strijd ongewoon fel zijn geweest. Frederik van Baer en de vaandeldrager van de heer van Bronckhorst vonden onder andere de dood. Maar de vrije Veluwse boeren waren wel verslagen in deze slag op de Vrijenberg bij Loenen. Maar de strijd gaat onverminderd voort.

Kasteel Huis Bergh

In de daarop volgende jaren volgen strijd en bestand elkaar op. In 1356 kwam er tussen de broers een verzoening tot stand, ook al zouden de edelen zelfstandig hun vetes blijven uitvechten. Overeengekomen was dat Eduard het graafschap zou gaan besturen.

Maar in 1361 wilde Reinoud III zelf weer de teugels in handen nemen, hetgeen hem opnieuw met de Heekerens recht tegenover zijn broer en diens aanhangers uit de hoek van Bronckhorst

bracht. Verschillende edelen riepen nu Eduard uit tot graaf van Gelre, al snel gevolgd door de steden. Daarin was de stad Tiel natuurlijk weer één van de eersten. Wederom sloeg Reinoud III het beleg voor Tiel. Maar net voor het beleg zijn aanvang nam was Eduard vanuit Nijmegen met een leger in Tiel gearriveerd om de verdediging bij te staan. Op gegeven moment werd duidelijk dat het leger van Reinoud III op een ongunstige plek, tussen de Waal en de Waaldijk, stond opgesteld. Een uitval van Eduard liep uit op een gigantische overwinning, waarbij Reinoud III en Frederik van Heekeren in zijn handen vielen.

Eduard liet zijn broer gevangen zetten op kasteel Nijenbeek aan de IJssel. De legende vertelt dat Reinoud door een zittend leven en teveel eten op Nijenbeek lui en vadsig werd. Tegenwoordig vraagt men zich af of hij niet aan waterzucht of een slecht werkende schildklier leed.

Eduard is nu graaf Eduard van Gelre. Toch had hij gedurende de rest van zijn regeerperiode te kampen met binnenlandse strijd en invasie van buitenaf. Hij overleed uiteindelijk vanwege een aanslag met pijl en boog, juist na de veldslag van Baesweiler in 1371.

Aangezien Eduard zonder nakomelingen stierf, moest Reinoud III weer uit Nijenbeek bevrijd worden. De legende vertelt dat Eduard zo dik was geworden, dat de deuren van Nijenbeek moesten worden uitgekloofd. Hij kon er namelijk anders niet doorheen. Dat er iets medisch aan de hand moet zijn geweest, is duidelijk. Want Reinoud III kwam drie maanden na zijn vrijlating plotseling te overlijden. De daarna volgende opvolgingsstrijd is reeds in dit hoofdstuk beschreven.

Zie voor het vervolg hoofdstuk Reinald IV.

